

40 LEVEN WE STRAKS IN DE 'VERENIGDE STATEN VAN EUROPA'?

Tussen het Europese recht en het nationale recht bestaat geen simpele hiërarchie meer. De twee rechtsniveaus vormen een ingewikkeld stelsel met doorlatende lagen. Hoe werken de EU en het Straatsburgse Mensenrechtenhof door in het Nederlandse rechtssysteem en dus in de Nederlandse economie, maatschappij en politiek? Maakt de gemeenschappelijke munt op termijn een federaal 'Verenigde Staten van Europa' onontkoombaar?

Lange tijd was de verhouding tussen Europees en nationaal recht simpel, want hiërarchisch: het internationale recht had voorrang boven het nationale recht en internationale instanties waren binnen hun specifieke bevoegdheden machtiger dan de nationale

staat. Het geringe verlies aan autonomie op een beperkt aantal terreinen was een geringe en aanvaardbare prijs die Nederland als handelsnatie betaalde voor het economische voordeel van een open Europese markt.

Inmiddels krijgt de Europese Unie echter gaandeweg meer trekken van een federale staat, met de lidstaten als een soort deelstaten, de Europese Commissie in de rol van federale regering, de euro als gemeenschappelijke munteenheid en het Europees Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en het Handvest van de Grondrechten van de Europese Unie als Grondwet.

Het Europese Unierecht en het daarop gebaseerde Handvest beperkt zich al lang niet meer tot de klassieke vrijheidsrechten. Het zelfde geldt voor de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens: dat spreekt zich ook uit over gelijkheid, sociale aanspraken en nationaal vreemdelingenbeleid. Vooral op dat laatste onderwerp legt het Mensenrechtenhof wezenlijke beperkingen op aan Nederlandse rechters en instituties.

Marges

Steeds meer zien we in het Europese rechtstelsel dat vele rechtslagen elkaar beïnvloeden, waarbij afhankelijk van het onderwerp nu eens het ene, dan weer het andere rechtssysteem de overhand heeft. Het is urgent om dit ingewikkelde stelsel grondig te analyseren, te duiden en te evalueren. Het heeft immers niet alleen juridische, maar ook maatschappelijke, economische en politieke gevolgen.

Een belangrijke vraag is bijvoorbeeld hoe nationale rechters bij hun uitspraken internationale normen moeten meewegen. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens gaat uit van een *margin of appreciation*: het Hof vindt dat uiteenlopende lidstaten de Europese mensenrechten binnen bepaalde marges mogen interpreteren vanuit de eigen culturele, historische en filosofische achtergrond. De nationale rechter, die dicht op de zaak zit en meer voeling heeft met de lokale situatie, is de eerst aangewezen instantie om te toetsen of de mensenrechten geschonden zijn. Het Europese Hof funktioneert slechts als vangnet op afstand. Het principe is duidelijk, maar de gevolgen voor rechters op het nationale niveau, dus ook rechters in Nederland en de Nederlandse Antillen, zijn nog lang niet uitgekristalliseerd. Hoe breed zijn hun marges?

Ook de meer praktische vraag naar de optimale organisatie van Europa zal de komende jaren op de agenda staan. Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens wordt bedolven onder meer zaken dan het aan kan, maar het blijkt uiterst lastig dit anders te organiseren. Binnen de Europese Unie zijn de gevolgen van de ingebouwde spanning tussen Europese Commissie, Europees Parlement en de Raad van (nationale) Ministers duidelijk merkbaar. Zo is er weliswaar een muntunie, maar zijn de politieke instrumenten om bijpassend beleid af te dwingen nog zeer gebrekkig.

Zal de huidige financiële crisis een verdergaande federalisering van Europa en de totstandkoming van een politieke unie onvermijdelijk maken? En zo ja, hoe moet deze federalisering dan vorm krijgen? Zijn er alternatieven?